

Актуальні секторальні проблеми стійкості критичної інфраструктури

Наталія Філіпенко,

*докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна
e-mail: n.filipenko@khai.edu
ORCID: 0000-0001-9469-3650*

Сергій Лукашевич,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна
e-mail: s.lukashevych@khai.edu
ORCID: 0000-0001-8386-6237*

БЕЗПЕКА ТРАНСПОРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК СЕКТОРАЛЬНА ПРОБЛЕМА СТІЙКОСТІ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Анотація. Піддано аналізу систему транспортного забезпечення України як сектору критичної інфраструктури. Досліджено міжнародний досвід запровадження на всіх видах транспорту інспекторів з безпеки – співробітників спеціальних правоохоронних органів, на яких покладено завдання забезпечувати безпеку та захист рухомого складу залізничного транспорту та автомобільних транспортних засобів для пасажирських перевезень, повітряних та морських/річкових суден що використовуються з цією ж метою, а також безпеку та захист пасажирів та екіпажів в першу чергу від терористичних загроз, а також інших інцидентів, що можуть загрожувати безпеці транспорту та/або транспортної інфраструктури, життя та здоров'ю людей. Такі фахівці будуть покликані захищати від терористичних загроз та інших тяжких злочинів і правопорушень, що загрожують безпеці повітряного або морського чи річкового судна, рухомого складу залізничного транспорту, а також автобусів для пасажирських перевезень, шляхом втручання в кризові ситуації та протидії настанню тяжких наслідків.

Ключові слова: критична інфраструктура, безпека критичної інфраструктури, безпека на транспорті, повітряний маршал, інспектор з безпеки на транспорті.

SECURITY OF TRANSPORT PROVISION AS A SECTORAL ISSUE OF CRITICAL INFRASTRUCTURE RESILIENCE

Abstract. The article analyses the system of transport provision of Ukraine as a sector of critical infrastructure. The international experience of introducing security

inspectors - employees of special law enforcement agencies tasked with ensuring the safety and security of railway rolling stock and motor vehicles for passenger transport, aircraft and sea/river vessels used for the same purpose, as well as the safety and security of passengers and crews, primarily from terrorist threats, as well as other incidents that may threaten the safety of transport and/or trafficking, is studied. Such specialists will be called upon to protect against terrorist threats and other serious crimes and offences that threaten the safety of aircraft, ships, vessels, rolling stock of railway transport, and buses for passenger transportation by intervening in crisis situations and counteracting the onset of serious consequences.

Keywords: critical infrastructure, critical infrastructure security, transport security, air marshal, transport security inspector.

Поглиблення соціально-політичної та фінансово-економічної кризи, війна, спричинена агресією російської федерації, стихійна міграція населення, надвисокий рівень безробіття та зростання рівня соціальної незахищеності призвели до соціальної напруженості, підвищення криміногенного потенціалу суспільства та реальної перспективи зростання рівня злочинності в Україні. З огляду на ці обставини питання вдосконалення існуючих та розроблення нових стратегій і заходів запобігання злочинності перебувають у центрі уваги представників усіх гілок влади та науковців [2, с. 229].

Транспорт є однією з найважливіших галузей суспільного виробництва і покликаний задовольняти потреби в перевезеннях [7], при чому згідно з діючим законодавством транспортне забезпечення є одним із секторів критичної інфраструктури України [5].

Через повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України, нагальною стала потреба посилити безпековий контроль на об'єктах критичної інфраструктури взагалі та транспортної галузі зокрема з метою недопущення надзвичайних подій (терористичних атак на транспортну інфраструктуру та транспортні засоби, захоплення транспортних засобів, захоплення заручників на транспорті, перевезення вибухових та інших небезпечних речовин, зброї та боєприпасів без належного дозволу тощо).

Особливо це стосується реагування на ускладнення криміногенної обстановки, у тому числі щодо запобігання та протидії терористичним атакам на об'єкти критичної інфраструктури взагалі і транспортної галузі зокрема. Це знайшло відображення в офіційній позиції держави, вираженій у низці виданих останнім часом правових актів. У них наголошується, що пріоритет у досягненні цілей протидії злочинності й усуненні зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці України належить усім державним органам, які повинні мати відповідні сили та засоби, здатні виконувати спеціальні завдання [6].

Сукупність усіх видів транспорту, об'єднаних між собою транспортними мережами і вузлами, в яких відбувається обмін вантажами і пасажирями, називається транспортною системою. Транспортна система має надскладну ієрархічну будову. Виділяють залізничний, автомобільний, трубопровідний, морський, річковий, авіаційний транспорт. Залежно від середовища переміщення

їх групують у наземний, водний і повітряний транспорт. Кожен з видів транспорту має певні специфічні риси, що впливають з його призначення, сфери застосування, навколишнього середовища тощо.

Перше місце за перевезенням вантажів і пасажирів серед усіх видів транспорту в Україні займає саме залізничний транспорт. В межах України функціонують Львівська, Південно-Західна, Одеська, Придніпровська і Донецька залізниці. Усі вони виконують значний обсяг внутрішніх та експортно-імпортних перевезень, а на Львівській залізниці сформувалися потужні залізничні вузли, що працюють на країни Центральної і Західної Європи (Львів, Ковель, Чоп).

Автомобільний транспорт здійснює перевезення вантажів і пасажирів на короткі, середні та значні відстані. За кількістю перевезених пасажирів йому немає рівних серед усіх видів транспорту. Зростає роль автомобільного транспорту у перевезеннях на далекі відстані та в міжнародному сполученні. У перспективі транспортна мережа все тісніше інтегруватиметься у високорозвинену європейську комунікаційну систему та систему перевезень пасажирів трансєвропейськими автострадами.

Річковий транспорт здійснює, в основному, внутрідержавні перевезення вантажів та пасажирів, але натепер і в майбутньому зростатиме його частка в міждержавних перевезеннях. Найважливіша судноплавна річка України – Дніпро з притоками Десною та Прип'яттю. Міжнародні перевезення здійснюються переважно по р. Дунай, яка сполучає Україну з багатьма європейськими державами.

Морський транспорт розвинений на півдні країни — на узбережжі Чорного та Азовського морів. В Україні є три морські пароплавства: Чорноморське, Азовське, Українське Дунайське. Морський транспорт відіграє важливу роль в експортно-імпортних та каботажних перевезеннях. Натепер морське судноплавство України переважно перебуває в стані вимушеного простою в зв'язку з військовою агресією російської федерації.

За обсягами перевезень авіаційний транспорт завжди займав чинне місце в транспортній системі України. Це – наймолодший вид транспорту, що виконує важливі функції як у внутрішніх перевезеннях, так і у зв'язках нашої країни з іншими державами світу. Він здійснює, насамперед, перевезення пасажирів, а також пошти і вантажів, які швидко псуються. На сьогодні авіаційне сполучення в Україні заборонено в зв'язку з військовою агресією російської федерації, але фахівці прогнозують його стрімкий та бурхливий розвиток після Перемоги України над російською федерацією.

Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань безпеки на автомобільному транспорті загального користування, міському електричному, залізничному, морському та річковому транспорті. Директорат з безпеки на транспорті утворений для виконання завдань, пов'язаних із забезпеченням формування державної політики з питань безпеки на автомобільному транспорті

загального користування, міському електричному, залізничному, авіаційному, морському та річковому транспорті, а також перевезень небезпечних вантажів, екологічної безпеки, технічного регулювання, ліцензійної діяльності на автомобільному транспорті загального користування, міському електричному, залізничному, морському та річковому транспорті та запобігання можливим актам незаконного втручання в діяльність транспорту, дорожнього господарства, поштового зв'язку та інфраструктури, протидії терористичним актам.

Отже нагальною потребою сьогодення є забезпечення національної безпеки, убезпечення країни та людей від терористичних та інших криміногенних загроз. Враховуючі надважливість транспортної системи України для забезпечення національної безпеки постає також питання підготовки та/або перекваліфікації спеціалістів із забезпечення безпеки та захисту критичної інфраструктури, в тому числі і транспортної. Світовий досвід створення таких служб та підрозділів свідчить про їх надзвичайну ефективність при убезпеченні транспорту та транспортної інфраструктури в першу чергу від терористичних загроз.

Найбільш відомим терміном, яким позначають спеціаліста з безпеки, який працює на транспорті є «повітряний маршал», адже саме на повітряному транспорті вперше було започатковану таку службу. Повітряний маршал – людина під прикриттям, яка присутня на пасажирських літаках, завданням якої є недопущення захоплення літака терористами. Вони можуть діяти не тільки у внутрішньому повітряному просторі країни приналежності повітряного судна, але і за його межами відповідно до Токійської конвенції про злочини і деякі інші акти, які вчиняються на борту повітряних суден від 14.09.1963 [8]. Також за цією конвенцією такі співробітники звільняються від необхідності мати дозвіл на носіння вогнепальної зброї за кордоном.

Внаслідок теракту 11 вересня 2001 в Нью-Йорку уряд Австралії доручив Австралійській федеральній поліції розпочати програму «Офіцер повітряної безпеки». Ця програма забезпечує присутність озброєного офіцера Австралійської федеральної поліції на місцевих та міжнародних рейсах авіакомпаній, зареєстрованих в Австралії. Офіцерів направляють на літаки як випадковим чином, так і внаслідок отримання інформації за допомогою розвідки.

Програма захисту канадських літаків була започаткована 17 вересня 2002 року. В програмі беруть участь спеціально треновані офіцери Кінної поліції під прикриттям, які присутні на деяких внутрішніх та міжнародних рейсах а також на всіх рейсах до Вашингтонського міжнародного аеропорту імені Рональда Рейгана. Офіцери втрутаються як тільки хтось спробує отримати контроль над літаком, але вони не займаються буйними пасажирями.

Федеральна авіаційна адміністрація США розпочала програму повітряних маршалів ще в 1968 році, що переросло у Федеральну службу повітряних маршалів в 1985 році. Також з 2005 року Федеральна служба повітряних маршалів почала патрулювати неавіаційні об'єкти, такі як автобусні термінали чи вокзали. Є й інші приклади запровадження подібних служб в світовій практиці протидії тероризму. Республіка Польща поклала на Державну

прикордонну службу подібну функцію забезпечення безпеки на повітряних суднах. І це лише декілька прикладів – подібні служби успішно функціонують в багатьох країнах світу.

Загальним підходом є те, що повітряні маршали – це працівники правоохоронних органів або органів, що виконують окремі правоохоронні функції, чи озброєні працівники авіакомпанії, що пройшли спеціальну підготовку, які під виглядом звичайних пасажирів, тобто під прикриттям, присутні на борту літака. Їхнє основне завдання – протидіяти захопленню літаків терористами. Вони становлять активну останню лінію оборони перед тероризмом і захопленням літаків, а також є важливим елементом стратегії запобігання тероризму.

У 2020 році АТ «Українська залізниця» запровадила пілотний проект з охорони пасажирських поїздів у русі силами воєнізованої охорони компанії самої Укрзалізниці. Працівники цього підрозділу супроводжували загалом 10 пасажирських поїздів. З початком повномасштабного вторгнення цей проект було призупинено. У липні 2023 року Укрзалізниця відновила проект з воєнізованої охорони у поїздах на запит пасажирів. У межах проекту "Залізна безпека" компанія запровадила супровід воєнізованої охорони у дев'яти пасажирських поїздах [3].

Водою проекту є підхід, згідно якого працівники створюваної служби – це працівники відомчої воєнізованої охорони, завдання яких контролювати безпекову ситуацію в пасажирських перевезеннях. На відміну від охоронців, які працюють на об'єктах залізниці у службовій формі з усіма знаками розрізнення, маршали працюють не публічно [1]. Це суперечить Положенню про відомчу воєнізовану охорону на залізничному транспорті, затверджене постановою Кабінету міністрів – воно передбачає, що працівники відомчої охорони під час виконання службових обов'язків повинні носити формений одяг і знаки розрізнення встановленого зразка відповідно до своєї посади [4].

Таким чином, на тепер й в перспективі формується нагальна потреба ринку праці в подібних фахівцях в Україні та створення необхідних умов для їх підготовки. При чому такі служби безпеки повинні обов'язково бути запроваджені на всіх видах транспорту України, що здійснюють пасажирські перевезення – на авіаційному, автомобільному, залізничному та морському/річковому.

На сьогодні в Україні навчальними закладами проводиться підготовка фахівців галузі знань 26 «Цивільна безпека» зі спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність». Але в освітньому просторі України на теперішній час відсутня пропозиція від закладів вищої освіти щодо підготовки подібних фахівців з безпеки на транспорті. Саме з метою заповнити цю прогалину, враховуючи усвідомлення світовою спільнотою зростання терористичних загроз в глобалізованому світі, прагнучі до відповідності сучасним потребам забезпечення високого рівня безпеки пасажирів та самих транспортних засобів і зростаючим попитом на освічених фахівців з безпеки запровадити напрям підготовки «Інспектор з безпеки на транспорті» першого (бакалаврського) та

другого (магістерського) освітньо-кваліфікаційних рівнів галузі знань 26 «Цивільна безпека» зі спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність» («Інспектор - Професіонали в галузі правоохоронної діяльності», код 2423 згідно Класифікатора професій ДК 003:2010) з подальшим працевлаштуванням до Державної служби безпеки на транспорті, яка має бути створена в структурі Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України.

Для набуття фахової кваліфікації такий інспектор повинен пройти насичену програму навчання. До неї будуть входити як обов'язкові дисципліни підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр» та «магістр» зі спеціальності «Правоохоронна діяльність», так і спеціальні навчальні дисципліни. До них відносяться дисципліни, спрямовані на формування фахових компетентностей та навичок діяти в кризових та небезпечних ситуаціях; інтенсивна та різнопланова програма з фізичної підготовки та дайвінгу; володіння зброєю; тренінги з основ рукопашного бою та самооборони як зі зброєю, так і без неї; спеціальної підготовки та профайлінгу; основи психології та конфліктології; навички ведення переговорів; основи оперативно-розшукової діяльності та спеціального зв'язку; основи забезпечення життєдіяльності та курс тактичної медицини; курси водіння автотранспорту тощо. Навчальна програма повинна також включати компоненти набуття практичних діяльнісних навичок діяти в умовах, наближених до дійсності: вдосконалення навичок стрільби, включаючи тактику ближнього бою в умовах обмеженого простору та інших перешкод (наприклад, скупчення людей або задимлення), а також навичок рукопашного бою та самооборони в обмеженому просторі (в салоні літака, пасажирського потягу, в приміщеннях чи каюті річкового або морського судна, в салоні автобуса).

На цю службу покладатиметься низка завдань, основним серед яких буде забезпечувати безпеку та захист рухомого складу залізничного транспорту та автомобільних транспортних засобів для пасажирських перевезень, повітряних та морських/річкових суден що використовуються з цією ж метою, а також безпеку та захист пасажирів та екіпажів в першу чергу від терористичних загроз, а також інших інцидентів, що можуть загрожувати безпеці транспорту та/або транспортної інфраструктури, життя та здоров'ю людей. Такі фахівці будуть покликані захищати від терористичних загроз та інших тяжких злочинів і правопорушень, що загрожують безпеці повітряного або морського чи річкового судна, рухомого складу залізничного транспорту, а також автобусів для пасажирських перевезень, шляхом втручання в кризові ситуації та протидії настанню тяжких наслідків.

Отже, інспектор з безпеки на транспорті – це фахівець під прикриттям, який присутній у транспортному засобі (літаку, залізничному вагоні, автобусі міжнародного перевезення, на морському чи річковому судні), з метою недопущення захоплення його терористами та убезпечення пасажирів. Завдання такого інспектора полягає в тому, щоб злитися з іншими пасажирами на борту літака чи іншого транспортного засобу та пильнувати оперативну обстановку, перешкоджаючи виникненню надзвичайних ситуацій. Для цього він повинен

мати спеціальні навички, включаючи: розпізнавання злочинної терористичної поведінки; прийоми рукопашного бою та самооборони в обмеженому просторі; тактику володіння вогнепальною зброєю з близької відстані для захисту пасажирів; володіння психологічними прийомами проведення переговорів з терористами, з метою схилення терористів до відмови від протиправних дій чи з'ясування можливості припинення терористичного акту; прийомами надання первинної медичної допомоги, іншим діям в умовах невизначеності.

Список використаних джерел:

1. В УЗ з'явилася воєнізована охорона без форми. Її назвали "маршалами безпеки": LIGA.net – інтернет видання. <https://biz.liga.net/ua/all/transport/novosti/v-uz-royavilas-voenizirovannaya-ohrana-bez-formy-ee-nazvali-marshalami-bezopasnosti>

2. Лукашевич С., Салаєва К. Експертно-криміналістичні засади визначення об'єктів запобіжного впливу. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (Харків, 10.11.2023). — Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. 447 с. С. 229.

3. Офіційний сайт Акціонерного товариство «Українська залізниця». Новини від 09.10.2023 року. URL: https://www.uz.gov.ua/press_center/up_to_date_topic/page-5/618708/

4. Постанова КМ України «Про затвердження Положення про відомчу воєнізовану охорону акціонерного товариства “Українська залізниця”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-94-%D0%BF#n9>

5. Про критичну інфраструктуру. Закон України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». Указ Президента України №121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>

7. Про транспорт. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80#Text>

8. Токійська конвенція про злочини і деякі інші акти, які вчиняються на борту повітряних суден від 14.09.1963 [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/crimes_aboard.shtml